

Леонід Губерський
академік НАН України,
ректор Київського
національного
університету
імені Тараса Шевченка

Для України вигідний той вектор розвитку, який забезпечував би українцям гідний рівень життя та рівні можливості з громадянами інших країн Європи

— Який статус, на Ваш погляд, найбільш раціональний з огляду на національні інтереси України (блоковий/позаблоковий)?

Коли обговорювати проблему блоковості-позаблоковості як суто теоретичну, не беручи до уваги весь спектр суміжних з нею питань, зокрема, стан міжнародної ситуації, тенденції її розвитку, історичний досвід країни тощо, то з огляду на імперативи новітньої доби з характерним для неї акцентом на відмову від ліній поділу європейського та світового простору, партнерство, толерантність, кооперативність, відмову від тиску та застосування сили — позаблоковість виглядатиме, мабуть, привабливіше. На її користь говоритимуть і настрої значної частини населення, налаштованої більшою мірою на нейтралітет, ніж на “нову” блоковість. Кажу “нову”, бо ж Україна, як колишня республіка у складі СРСР, має досвід участі у військово-політичному об’єднанні. Разом з тим, елементарно простого й однозначного рішення проблема блоковості-позаблоковості для сучасної України не передбачає. Окрім того, якщо відійти від теорії, то на практичному рівні проблема входження чи не входження до якогось із військових блоків, наприклад, до НАТО, потребує врахування кількох додаткових, украй важливих обставин. Головна з них — це питання гарантій національної безпеки за умови проголошення нейтралітету й формально-правового узаконення відповідного статусу. У світі, в якому існують військово-політичні блоки, для повноцінної реалізації політики нейтралітету одного лише бажання і декларацій замало. Якщо відсутні перспективи розв’язання питання гарантій нейтралітету, якщо нейтралітет може нести загрозу державному суверенітету і територіальній цілісності, — від нього треба, не вагаючись, відмовлятися. Отже, нейтральний статус міг би бути прийнятним для України в її нинішньому стані, але він не матиме сенсу, якщо не буде гарантований.

Інша проблема, безпосередньо пов’язана з проблемою нейтралітету, це — загроза повної або часткової ізоляції у системі міжнародних відносин. Коли всі, або більшість країн певного регіону, перебувають в альянсах, а якась одна з них — поза ними, можуть виникати складнощі у налагодженні нормальних двосторонніх відносин між блоковими та позаблоковими державами. Навіть за умови проголошення нейтралітету питання налагодження повноцінних відносин з різними військово-політичними блоками, з країнами-лідерами цих блоків, з окремими державами, які входять до їхнього складу, — матиме пріоритетне значення. Позаблоковість не має зумовлювати ізоляцію. З іншого боку, і блоковий статус має як певні “плюси”, так і “мінуси”. Їх слід ретельно відстежувати й аналізувати, намагаючись дивитися на все те, що відбувається, з урахуванням тієї принципової обставини, що система міжнародних відносин, як і окремі її сегменти, не статична, а динамічна, невпинно змінюється, набуваючи нових форм і вимагаючи нових підходів. У міжнародних відносинах проблеми позаблоковості держав або їх участі у військових альянсах, проблеми нейтралітету завжди невіддільні від поточної міжнародної ситуації, особливо, від стану міжнародної безпеки. Нейтралітет набуває особливого значення в роки військових загроз, адже таким чином держава прагне заявити про небажання брати участь у збройному конфлікті інших держав. Позаблоковість виконує аналогічну роль — у часи “холодної війни” саме позаблоковість була ознакою держав, які воліли залишитися поза межами конфронтації Заходу та Сходу, зберегти більшу свободу дій в умовах біполярного світу. Сьогодні, попри численні проблеми, з якими стикається світова спільнота, вірогідність великої війни між державами та групами держав є невисокою. Тому практична цінність нейтралітету й навіть позаблоковості є меншою, ніж ще два десятиліття тому. А коли на порядку денному не стоїть реальна загроза через дії союзників бути втягнутими у війну, держави мають менші застереження щодо членства у військово-політичних альянсах — таких як НАТО або ОДКБ.

Політика позаблоковості не стане запорукою більшої безпеки для України, але здатна обмежити доступ нашої держави до колективних ресурсів таких організацій. Адже участь в альянсах передбачає більший рівень взаємної довіри між їхніми членами, отже, тісніше й плідніше політичне, безпекове, економічне співробітництво.

Позаблоковість є не раціональною, а емоційною відповіддю на виклики міжнародного середовища, з якими стикається Україна. Але коли ми дивимось на ту ж проблему як на феномен суспільного життя в Україні, вона розкривається по-іншому. Сьогодні в Україні привабливість ідей нейтралітету та позаблоковості зумовлена, в першу чергу, тим, що вони не провокують загострення протистояння в суспільстві між прихильниками різних політичних платформ, протилежних підходів до визначення пріоритетних зовнішньополітичних векторів нашої держави. Отже, політичний курс на позаблоковість в Україні є нині фактором, що сприяє збереженню громадського спокою та миру.

— Який вектор розвитку в умовах світової кризи вигідніший для України?

Той, який здатен забезпечити Україні сталий розвиток, передусім, у соціально-економічній галузі. Той, наслідком якого була б конкурентність держави і гідний рівень життя людей. Той, який забезпечує українцям рівні чи, принаймні, відносно рівні можливості з громадянами інших країн Європи, той, який враховує провідні тенденції розвитку світу. Той, зрештою, на основі якого виявилася б можливою консолідація репрезентативної частини національних еліт — політичної, духовної, бізнесової, управлінської. За будь-яких умов цей вектор буде визначатися національними інтересами нашої держави, можливостями, які відкриває для неї світова спільнота. Завдання України полягає у ґрунтовному аналізі міжнародної ситуації та визначенні найбільш ефективних форм співробітництва з іншими державами задля досягнення власних цілей. У системі освіти, скажімо, це — вектор, визначений приведенням цієї системи у відповідність до правил і норм Болонського процесу. Криза вносить свої корективи, призупиняючи певні процеси, спотворюючи інші, але не перекреслює тих фундаментальних надбань, на яких тримається світобудова й які визначають магистральний напрям її руху. Ставити питання про зміну вектору розвитку держави в кризові часи — далеко не найкраще рішення.

— Що на цей момент заважає розвитку взаємовигідної співпраці між Україною та Росією?

Багато чого. Починаючи від небажання або ж невміння обох сторін належним чином використовувати переваги двосторонньої співпраці та регіональної кооперації задля підвищення власної конкурентоздатності на регіональному, міжре-

гіональному, глобальному рівнях. До того ж, і для Києва, і для Москви зберігають, на жаль, актуальність елементи державно-ідеологічної “міфології” тієї доби, яка вже відійшла у минуле. Внаслідок цього у багатьох “гострих” випадках мова йде не про реальні проблеми й вузькі місця двосторонніх відносин, а про міфи, кожен з яких, по суті, є нічим іншим як неадекватним сприйняттям іншого та його намірів. У нас, можливо, ще остаточно не “випарувався” комплекс неповноцінності, набутий і закріплений у попередні часи. Частині росіян не вдається, схоже, звикнути до того факту, що Україна пішла власним шляхом і прагне інтегруватися до євроатлантичних структур.

І в Україні, і в Росії продовжують оцінювати двосторонні відносини переважно в категоріях “гри з нульовою сумою”, шукають виграші за рахунок іншої сторони. Натомість, для двох взаємозалежних країн основою відносин мають стати колективні досягнення, спільні виграші, що наголошуватимуть на подібності інтересів, їх близькості, замість конфліктів, які є неминучими для будь-яких сусідів, пов'язаних довгою спільною історією.

— Як об'єктивно оцінити проблемні питання нашої спільної історії?

Переважна більшість із тих питань, які вважаються “проблемними”, вже оцінено досить об'єктивно. Свій вагомий внесок у переосмислення історичного минулого внесли й продовжують вносити вчені Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Інша справа — вироблення спільного погляду на ті чи інші історичні явища та тенденції. Тут питань залишається значно більше, ніж відповідей. Але цього не слід боятися і не варто драматизувати. Це — природний процес. Щодо питання, чи була Україна у складі Російської імперії колонією, то тут можуть бути різні підходи. Поняття колонії має своє конкретне наповнення. Якщо вживати його термінологічно, то зрозуміти характер і особливості українсько-російських відносин виключно у межах дихотомії: метрополія-колонія, навряд чи вдасться. Разом з тим, певні елементи колоніальної політики імперського центру по відношенню до периферії, якою була в Російській імперії Україна, вочевидь, мали місце. Що ж до українських кордонів, які помітно розширилися за часів перебування України у складі СРСР, то це — незаперечний факт. І оцінювати його, гадаю, треба позитивно.

Радянський період української історії був непростим, важким, проте перекреслювати його як повністю негативний, навряд, чи було б правильним. Перебуваючи у складі СРСР, Україна разом з іншими республіками та народами стала переможницею у Світовій війні, однією із засновниць Організації Об'єднаних Націй. Хіба такі речі можна не враховувати? Хіба правильно було б применшувати їхнє історичне значення? Мабуть, ні. Що ж до голодомору, репресій, насильницької русифікації, то ці трагічні сторінки історії не повинні бути питаннями, що роз'єднують наші народи, бо ці трагедії стали можливими не в результаті дій російського народу, що був ядром державного утворення під назвою СРСР. Терор голодом та масовими репресіями став зумисною злочинною акцією сталінського тоталітарного режиму, функціонування якого завдало величезної шкоди усім народам Радянського Союзу.

— Який Ваш прогноз на подальший розвиток українсько-російських відносин?

Україна та Росія й надалі залишатимуться сусідами, їхні інтереси — переплетеними, а взаємодія — постійною й багатомірною. Отже, відповідь на це запитання залежить лише від одного — від здатності керівництва обох держав до формування адекватної та раціональної політики. Адже, якщо альтернативи тісній взаємодії немає, раціональним є трансформувати цю взаємодію у співробітництво, а не у конфронтацію.

— Хто, на Ваш погляд, винен в українсько-російському “газовому” конфлікті?

“Винною” слід вважати нашу бідність, яка не дозволяє у нормальному за світовими мірками режимі сплачувати за те, що споживаєш, не намагаючись економити на кожній копійці навіть під загрозою того, що затримка з оплатою чи відмова від неї можуть мати непередбачувані наслідки. Не обійшлося тут, мабуть, і без надмірного акцентування економічних інтересів певних груп на шкоду інтересам національним. Нарешті, в “газових війнах” між Україною та Росією винні й глобальні тенденції — скорочення світових запасів енергоносіїв та зростання енергетичних потреб світу, що призводить до активізації боротьби між державами за контроль над природними копалинами та транзитними потужностями.

Але хто б, зрештою, не був винним, треба було б перегорнути цю неприємну сторінку українсько-російських відносин, зробити відповідні висновки і йти далі, уникаючи повторення таких ситуацій.

— Яким чином наукова спільнота України та Росії може сприяти гармонізації рівноправного співробітництва між нашими країнами?

Канали сприяння й важелі впливу на ситуацію вагомі й різноманітні. Її не лише у науковій, а й в освітній спільноті.

Освітяни й науковці двох країн повинні знати одне одного, налагоджувати і розвивати діалог, дискусію. Контакти, співпраця, обговорення актуальних фахових і суспільних питань, спільна діяльність у “третіх” середовищах — шляхів сприяння чимало й вони різноманітні. Болонський процес, гадаю, містить у собі достатній потенціал для того, щоб дати поштовх до тіснішої співпраці українських та російських вищих навчальних закладів. Від цього виграють обидві сторони.

Спільний українсько-російський освітній простір у рамках Болонського процесу цілком спроможний істотно підвищити європейський рейтинг провідних вишів обох країн, висунувши деякі з них у коло лідерів не лише в регіоні, а й у масштабах усієї Європи. А поки такий простір ще не сформовано, навіть реальна систематична координація між навчальними закладами України та Росії може дати хороші результати. Саме тому я надаю великого значення будь-яким формам співпраці у цій сфері, зокрема, використанню тих можливостей, які відкриває участь українських ректорів у щорічних ректорських зібраннях у Росії.

— Яких глобальних змін зазнає світовий порядок через світову кризу, і яким чином це вплине на взаємини України та Росії?

На мою думку, зміни, якщо вони матимуть місце, торкнуться, передусім, фінансово-економічної сфери. Хоча якихось революційних зрушень я тут не очікую. Світ перебуває нині в еволюційній фазі розвитку, тому доречніше було б вести мову не про новий, а про частково оновлений світовий порядок. Але світова криза вже продемонструвала одну важливу особливість сучасного світу: жодна держава не може відокремитися від глобальних процесів, жодна держава не може самостійно протистояти більшості викликів, які сучасний етап історичного розвитку кидає людству. Співробітництво між державами більше не є опцією, воно стало життєво необхідністю. Світова фінансова криза й глибока економічна рецесія підштовхують усіх до максимально швидкого прийняття принципових рішень. Це спонукатиме й Україну з Росією шукати оптимальну модель двосторонніх відносин у прискореному режимі.

А в основі такої моделі, хочемо ми того чи ні, має лежати принцип використання потенціалу партнера для забезпечення власних інтересів.